

Girdi-Çıktı Analizi Yaklaşımıyla Kırgızistan İmalat Sanayinin İncelenmesi (2005-2008)

Tuncer Özdl, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Aynura Turdalieva, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

Abstract

As is known, there are various economies on the Eurasian continent area, which differ from each other by structure, potential and growth performance. Region's development depends on those economies growth and relationship between them. Viewed from this perspective, it's become actual for Kyrgyzstan to research and evaluate the importance of manufacturing industry contribution to the economy. Given article aimed to study the reached stage in the process of manufacturing industry development, the position in the economy and economic policy tools, recommendations that will bring solutions to the identified problems. Research based on input-output analysis and as basic data used input-output tables prepared for the year 2005 and 2008 by the National Statistics Committee of Kyrgyz Republic. In the paper calculated the linkages among the industrial sector, direct and indirect sectoral demands, defining key sector for Kyrgyzstan's Economy and explained sectoral analysis of production structure. For a better assessment of manufacturing industry, in paper discussed its structure, properties, dynamic aspects of change. The results are as follows: manufacturing industry inadequate in the economy and externally dependent; economy-wide inter-sectoral interaction is weak; manufacture of coke, refined petroleum products; manufacture of chemical products; manufacture of other non-metallic mineral products; manufacture fabricated metal products; manufacture of machinery and equipment calculated as key sectors. Also they are Kyrgyzstan's economy locomotive for economic growth among the other sectors. Therefore, realization of investments will stimulate the production capacity increase of manufacturing industry, strengthening of intersectoral relationships and stable macro-economic planning are important for achieve economic growth.

JEL Classification: E23, D57, L52.

1 Giriş

Bilindiği gibi, imalat sanayi sanayileşme sürecinin ve dolayısıyla kalkınmanın çekirdeğini oluşturmaktadır. Doğal kaynakları işlemeye dayalı ekonomik büyümenin ülke ekonomisinin temeli olan sanayinin oluşmasına, gelişmesine ve bir bütün olarak piyasa mekanizmalarının ve ekonomik sistemin oluşmasına katkısı çok sınırlı kalmaktadır. İmalat sanayinin gelişmesi üretim türlerinin ve üretim faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine, ülkenin sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümüne ve ülke ekonomisinin uluslararası rekabet gücünün artmasına ve dünya piyasalarıyla entegre olmasına yol açacaktır. Çalışmamızda Kırgızistan ekonomisi için söz konusu inceleme girdi-çıktı analizi yaklaşımıyla yapılmaktadır. Sektörler arası ilişkileri de kapsayacak şekilde; ileri – geri bağlantı endeksleri hesaplanmakta, sektörlerin yayılma dereceleri ve doğrudan – dolaylı talepler hesaplanarak Hirschman kategorilerine göre kilit sektörler belirlenmekte ve genel olarak sektörel üretim yapısı incelenmektedir. Dış ticaret bakımından da, nihai talep unsurları içerisinde yer alan ihracat vektörü kullanılarak ihracatı karşılamak için gerekli sektörel üretim değerleri hesaplanmaktadır. Buradan elde edilen teknik sonuçlarla sektörün yapısı, kendi içsel dinamikleri ve genel özellikleri birleştirilerek Kırgızistan ekonomisinin kalkınmasına olan potansiyel etkisi değerlendirilmiştir.

2 Kırgızistan'da İmalat Sanayinin Gelişimi

1990'lı yılların başlarından bu yana Sovyetler Birliği'nden ayrılmış Orta Asya Cumhuriyetlerinde olduğu gibi Kırgızistan da planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçişin

sancılarını yaşamaktadır. Geçiş ekonomileri olarak da bilinen kapalı bir ekonomik sistemden yeni çıkan Kırgızistan'da, merkezden planlı ekonomik sistemin yapısından kaynaklanan sorunlar nedeniyle, piyasa mekanizmasına dayalı ekonomik sistem henüz tam anlamıyla uygulanmamaktadır. Diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde olduğu gibi Kırgızistan'da da 1990'lı yıllardan bu yana piyasa mekanizmasına dayalı ekonomik sistemi kurabilmek için bir çok reform uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak geçen 20 yıllık sürede edinilen deneyimler reformların başarısını etkileyen birçok faktörün olduğu şeklindedir. Özellikle eski sistemin genel özellikleri, uygulanan reformların başarısı üzerinde hala önemli etkilerde bulunmaktadır. Bu özellikler; Sanayi sektöründeki tekelci yapı, Tüketim mallarında kıtlık olgusu ve ürünlerin yetersiz ve kalitesiz oluşu, Bastırılmış enflasyon, Mali dengesizlikler ve gevşek bütçe, Sanayi sektöründe işsizliği teşvik eden sosyal güvenlik uygulamalarının varlığı olarak sayılabilir (Boetke, 2003, s.9). Reformların başarısı kuşkusuz bu unsurların ne ölçüde giderildiği ile ilgilidir. Diğer bir deyişle, bu unsurların sırasıyla piyasa ekonomisi ortamını yaratacak boyuta çekilmesi gerekmektedir. Bu şartlar altında, Kırgızistan İmalat Sanayiinin 2004-08 dönemi üretim yapısı aşağıdaki gibi özetlenebilir. İmalat sanayiini oluşturan sektörlerin üretim hacmi 2005 yılındaki siyasal çalkantıya bağlı olarak oluşan azalma dikkate alınmazsa dönem içerisinde yaklaşık %66 oranında artmıştır. 2005 yılına göre 2008 yılındaki artış oranı ise %83'tür. Dönem içerisinde sektörel paylar içerisinde Gıda ve tütün ürünleri üretimi ve Metal anasanayi-Hazır maden ürünleri üretimi sektörleri dikkati çekmektedir. Bu sektörlerin imalat sanayi içindeki payı 2004 yılı için sırasıyla %18 ve %55'tir. Bunu %8 ve %6'lık payla Diğer metal olmayan mineral üretimi ve Tekstil-konfeksiyon sektörleri izlemektedir. Diğer sektörler çok düşük paylarla yer almaktadırlar. Dönem içerisinde sektörel paylarda ciddi değişiklikler olmamakla birlikte Tekstil-konfeksiyon sektörünün payında artış, Metal anasanayinde ise %55'ten %49'a azalma vardır. Tarıma dayalı sanayilerden tütün ve gıda sektörüyle metal anasanayii sektörleri dağılıma öncesi dönemde de ön plana çıkan sektörler arasında olup dağılıma sonrası dönemde de bu sektörler göreceli önemlerini korumaktadırlar (KC, Milli İstatistik Komitesi). Kırgızistan Milli İstatistik verilerine göre, GSYİH'nın faaliyet türüne göre dağılımına bakıldığında da, 2004'te sanayi sektörü %15'i oluştururken, 2008'de bu oran %13'e gerilemiştir. Sanayi sektörünün tarım ve hizmetler sektörüne göre payının oldukça düşük olduğunu ve dönem içerisinde iyileşmenin sağlanamıyor olmasının önemli bir sorun olduğunu belirtmeliyiz.

İmalat sanayii ihracat ve ithalat açısından değerlendirildiğinde, dönem içerisinde imalat sanayi toplam ihracatı 2004 yılına göre ciddi oranda artış göstermiştir. 2004 yılına göre ihracat artış oranı yaklaşık 7,83 kattır. 2005 yılına göre ihracat artış oranı 8,48 kattır. 2004 yılı için İhracatın sektörel dağılımına bakıldığında da, %52'lik payla metal anasanayii dikkat çekmektedir. Bu sektörü %7-%8 civarı paylarla Tekstil-konfeksiyon, Gıda ve Tütün üretimi, Diğer metal olmayan mineraller üretimi ve %12'lik payla Petrol damıtma sektörleri izlemektedir. Dönem içerisinde 2008 yılı dağılımına bakıldığında, petrol ürünleri ihracatının payının %82'ye ulaşarak belirgin biçimde arttığı görülmektedir. Kırgızistan'ın kendi petrolünün olmayışı buna karşılık rafine petrol ürünleri ihracatının artıyor olması ithalata bağımlılığı daha da arttırmaktadır. İthalatın sektörel dağılımına bakıldığında da, 2004 yılı için rafine petrol ürünleri sektörü %25 payla dikkat çekmektedir. Bu sektörü %13 ve %14'lük paylarla Kimya ve Gıda ve Tütün Ürünleri sektörleri izlemektedir. Diğer imalat sektörlerinin payları genelde %7-%8'ler civarındadırlar. Dönem içerisinde ciddi anlamda bir değişiklik olmamakla birlikte, ulaştırma araçları ve donanımı üretimi sektöründe ithalat %8'den %16'ya çıkmaktadır. 2004 yılına göre 2008 yılındaki ithalat artış oranı 3,35 kattır. 2005 yılına göre oran 2,71 kattır. Hem ihracat hem ithalattaki hatırı sayılır artışlar dış ticaret açığının daha da artmasına yol açmıştır.

3 Kırgızistan İmalat Sanayinin Girdi-Çıktı Yöntemiyle İncelenmesi

Endüstrilerarası mal ve hizmet akımı çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Ulusal ekonominin planlanabilmesi için, her şeyden önce, ekonominin yapısını tanımak ve endüstriler

arasındaki ilişkileri bilmek gerekir. Bu ilişkilerin belirlenmesinde çeşitli modellere ihtiyaç duyulur. Girdi-Çıktı Analizi de, matematiksel ve istatistiksel analizler yardımıyla, endüstrilerarası ilişkileri tutarlı olarak inceleyen bir modeldir. Bir ekonomik sistemin belirli yapısal özelliklerini tanımlayan bir veriler toplamı ve sistemin belirli bir zaman aralığı içinde belirli bir anındaki davranışını etkileyici ve açıklayıcı analitik bir teknik olarak tanımlanabilir (Todaro, 1987, s.17). Analizin temeli, herhangi bir ülke ekonomisinin kendi içerisinde homojen ya da birbirine benzer mallar üreten endüstrilere bölünebilmesi ve bu endüstrilerin birbirleriyle ve ekonomiyle olan etkileşimlerinin matematiksel ifadesine dayanır. Burada da, imalat sanayiiyle ilgili tüm analizler girdi-çıkıta analizi yaklaşımıyla yapılmaktadır (Korum, 1977, Chenery, 1965, Bocutoğlu, 1985).

1991 yılında bağımsızlığını elde ettikten sonra, ekonomide sektörlerarası çözümlemelere yönelik girdi-çıkıta analizi çalışmaları 1994 yılında Milli İstatistik Komitesi tarafından başlatılmıştır. Dağılıma öncesi dönemde de, eski Sovyetler Birliği'ne bağlı bir cumhuriyet iken, Kırgızistan için 1966 ve 1972 yıllarında girdi-çıkıta tablolarının hazırlandığı, ve bu tablolardan elde edilen bilgilerin cumhuriyetin makroekonomik planlamasında kullanıldığı bilinmektedir (Koyçuyev, 1983, s.228.). Ancak dağılıma sonrası bu çalışmalarda aksamalar ortaya çıkmıştır. Endüstrilerarası akım tablosu, 1998-2003 yılları arasında yapılan çalışmalarla ilk kez 2003 yılında yayınlanabilmiştir. 2005, 2006 ve 2008 yıllarında 34 sektörlü girdi-çıkıta tabloları hazırlanmıştır. Çalışmamızda en son bilgileri içermesi bakımından 2005 ve 2008 yılı girdi-çıkıta tabloları kullanılarak imalat sanayinin göreceli konumu, önemi ve dönem içerisindeki yapısal değişimi incelenmeye çalışılmıştır. 2005 ve 2008 yılları endüstrilerarası akım tabloları 34 sektörlü satınalma cari fiyatlarıyla hazırlanmış tablolardır. Tablolarda ihracat bir nihai talep unsuru olarak düşünülerek II. Bölmede kolon vektör olarak yer alırken, ithalatta da, rakip tamamlayıcı ithalat ayrıştırması yapılamadığından, ithalatın tamamen rakip ithalat olduğu varsayımı kabul edilmiş, sektörel ithalata bir arz kaynağı olarak nihai talep unsurları içerisinde eksi (-) değerli kolon vektör olarak yer verilmiştir. Çalışmamızda da hesaplamalar bu durum dikkate alınarak net değerler üzerinden yapılmıştır. Her iki tabloda da tüm sektörler aynı sıra numarasıyla aynı yerde yer almaktadırlar. 34 Sektör içerisinde 06-15 numaralar arasında kalan sektörler genel olarak imalat sanayini tanımlayan sektörler olmaktadır. Bu nedenle çalışmada 06-15 numaralı imalat sektörleri kullanılarak Kırgızistan İmalat Sanayinin ekonomi genelindeki göreceli konumu ve kendi arasındaki ekonomik ve teknolojik ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Genel olarak sektörel üretim yapısını inceleyebilmek için girdi-çıkıta tablolarında yer alan sektörel üretim, ihracat ve ithalat değerleriyle bunların sektörel dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir. Sektörel üretimin oransal dağılımına bakıldığında, hem 2005 hem de 2008 yıllarında 12 numaralı Metal anasanayi sektörünün payı % 9,7 ve %9,3'tür. Bunu ikinci sırada 2005'te % 6,2 ve 2008'de %5,9 oranlarıyla 06 numaralı Gıda ve Tütün Ürünleri Üretimi sektörü izlemektedir. Ardından 11 numaralı Diğer metal olmayan mineral üretimi sektörü 2005'te %2,04 ve 2008'de %2,2 paylarla, 07 numaralı Tekstil, Konfeksiyon Deri ve Deri Ürünleri Üretimi 2004 yılı için %1,72 ve 2008 yılı için %1,74'lük paylarla dikkati çeken imalat sektörleri olmaktadır. İmalat sanayinin ekonomi genelindeki toplam üretim payı 2005'te %23 iken 2008'de %22,5 civarında olmaktadır. İmalat sanayinin üretim paylarına bakıldığında, dönem içerisinde önde gelen sektörlerin göreceli önemini korumakla birlikte arada sektörel paylarda küçük değişmeler olduğu görülmektedir. Sektörlerin ihracat payları incelendiğinde, 2005 ve 2008 yılları arasında önemli ölçüde değişmeler vardır. Metal anasanayii 2005'te % 35,57, 2008'de % 23,56'lık paylarla ilk sırada yer almaktadır. 2005'te Kok, Petro-Kimya, Kimya, Lastik ve Plastik Üretimi % 11,8'lik payla ikinci sıradayken, 2008'de de yerini korumuş, ama sektörel payda ciddi bir azalma ortaya çıkmıştır. 2008'de sektörün ihracat payı %4,3 olarak gerçekleşmiştir. Diğer sektörlerin payları ise %5'ten küçüktür. Dönem içerisinde sektörel ihracat paylarında genel olarak azalma eğilimi görülmektedir. İthalat bakımından ise 2005'te ilk sırada % 30,2'lik payla Kok, Petro-Kimya, Kimya, Lastik ve Plastik Üretimi, ikinci sırada % 13,9'luk payla Makine-Teçhizat Üretimi, ardından % 10,2'lik payla Gıda ve Tütün Ürünleri Üretimi sektörü gelmektedir. 2008'de ise aynı sıralama ve sektörel paylarda önemli ölçüde azalma eğilimi söz konusudur. İmalat sektörünün genel ekonomi içindeki toplam ithalat

ve ihracat paylarına bakıldığında hem ihracat hemde ithalat oranlarında gerileme olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Girdi-Çıktı analizine göre, elde edilen Leontief ters matrisi nihai talebi oluşturan unsurlara ait kolon vektörlerle çarpıldığında ilgili nihai talep unsurunu karşılayabilmek için gerekli sektörel üretimler bulunabilir (Aydoğuş, 1999, Korum, 1963, Kepenek, 1977). Sektörel ihracatı karşılamak için gerekli sektörel üretimlerin bulunabilmesi için nihai talep unsurları içerisinde yeralan ihracat kolon vektörü ters matris ile çarpılmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo 1’de gösterilmiştir. 2005 yılı verilerine göre, 08 Kereste ve Ahşap Doğrama Üretimi, 10 Kok, Petro-Kimya, Kimya, Lastik ve Plastik Üretimi, 15 Diğer sanayi sektörleri ikincil üretim; 2008’de ise 07 Tekstil, Konfeksiyon Deri ve Deri Ürünleri Üretimi, 08 Kereste ve Ahşap Doğrama Üretimi, 09 Kağıt ve Karton Üretimi, 10 Kok, Petro-Kimya, Kimya, Lastik ve Plastik Üretimi, 12 Maden (metal) sanayi, 13 Hazır (işlenmiş) maden mamulleri üretimi, 14 Makine ve teçhizat üretimi imalat sektörlerinde ihracat için gerekli üretim sektör üretiminden büyük çıkmıştır (Tablo 1). Bunun nedeni ilgili sektörlerde talebin önemli bir kısmının ithalatla karşılanıyor olmasıdır. Bu da ekonomide genel olarak dışa bağımlılık sorununun bulunduğu izlenimini desteklemektedir. Ekonomi genelinde sektörlerarası ilişkilerin çözümlenmesinde ileri ve geri, doğrudan ve dolaylı bağlantı etkileri hesaplanmıştır (Öney, 1983, Kepenek, 1991, Bulmer, 1982). Tablo 2’de görülebileceği gibi, 2005 yılında toplam 10 tane alt imalat sektöründen 6 tanesinin ileri bağlantı endeksi 1’den büyük çıkmıştır. Bu sektörler 06 Gıda ve tütün ürünleri üretimi, 09 Kağıt ve karton üretimi; yayın ve basım, 10 Kok kömürü üretimi; petrol damıtma (rafine); kimya sanayi; lastik ve pls. Ür., 11 Diğer metal olmayan mineral üretimi, 12 Hazır (işlenmiş) maden mamulleri üretimi ve 14 Makina-Teçhizat üretimi alt sektörlerdir. 2008 yılında da, ileri bağlantı endeksi 1’den büyük çıkan sektör sayısı 5’tir. Bu sektörler 07 Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Deri ve Deri Ürünleri Üretimi, 08 Kereste ve Ahşap Doğrama Üretimi, 10 Kok kömürü üretimi; petrol damıtma (rafine); kimya sanayi; lastik ve pls., 12 Maden (metal) anasanayii ve 14 Makine-Teçhizat Üretimi imalat alt sektörleridir. İleri bağlantı etkileri bakımından 06 Gıda ve Tütün ürünleri üretimi sektörü 2008 yılında bağlantı 1’den küçük çıkan sektör olmuştur. Geri bağlantı etkileri bakımından 15 no’lu Diğer sanayi sektörleri ve ikincil işlemler sektörü dışında tüm alt sektörlerde bağlantı endeksi 1’den büyük çıkmıştır. 2008 yılında ise burada adı geçen sektörün geri bağlantı endeksi 1’den büyük çıkmış, fakat bu kez 14 no’lu Makina-teçhizat üretimi alt sektöründe endeks gerileyerek 1’den küçük çıkmıştır (Tablo 2).

Burada hesaplanan endekslerin yorumlanmasında, 1’den küçük endeks sayıları sektörün etkisinin; ortalamanın altında, 1’e eşit endeks sayıları, tam ortalamaya eşit ve 1’den büyük endeks sayıları ise ortalamanın üzerinde olduğu anlamına gelmektedir. 2005 ve 2008 yılları ileri ve geri bağlantı etkileri için hesaplanan yayılma derecelerine bakıldığında tüm sektörlerde katsayıların hepsi 0’dan oldukça fazla büyük çıkmıştır. Buradan genel olarak ekonomi genelinde sektörler arası etkileşimin zayıf olduğunu söyleyebiliriz. İleri ve geri bağlantı etkilerinin en önemli sonuçlarından bir tanesi ekonomik planlamada önemli bir kavram olan kilit sektörlerin belirlenebilmesi olmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre 2005 yılında, 10 tane imalat sanayi alt sektöründen 5 tanesi kilit sektör özelliği taşımaktadır. Bunlar: 06. Gıda ve tütün ürünleri üretimi, 09. Kağıt ve karton üretimi; yayın ve basım, 10. Kok kömürü üretimi; petrol damıtma (rafine); kimya sanayi; lastik ve pls. Ür., 11. Diğer metal olmayan mineral üretimi, 14. Makine ve teçhizat üretimi, 15. Diğer sanayi sektörleri ve ikincil işlemler sektörleri kilit sektör olma özelliğine sahiptirler. 2008 yılında her iki etkinin yüksek olduğu kilit sektör sayısı 4’e gerilemekte ve 07. Tekstil ve konfeksiyon sanayi; deri ve deri ürünleri üretimi 08. Kereste ve ahşap doğrama üretimi 10. Kok kömürü üretimi; petrol damıtma (rafine); kimya sanayi; lastik ve pls. Ür. ve 12. Maden (metal) sanayi sektörleri kilit sektör konumuna gelmektedirler. Dönem içerisinde 10 no’lu Kok kömürü üretimi; petrol damıtma (rafine); kimya sanayi; lastik ve pls. Ür. sektörü dışında 2005’teki tüm kilit sektörler 2008’de bu özelliklerini yitirmişlerdir. Ancak genel olarak bakıldığında, söz konusu kilit sektörler üretim payları oldukça düşük sanayi sektörleri olmaktadır. Bu başlı başına ekonominin hızla

gelişmesinin ve büyümesinin önünde bir engel oluşturmakla birlikte, bu imalat sanayi alt sektörlerinin bu özellikleri nedeniyle geliştirilmesinin önemli olduğunu düşünüyoruz. Burada elde edilen sonuçların yorumlanmasında, ekonomide ithalata olan bağımlılığın ve ithalatın ağırlığının özellikle dikkate alınması gerektiğini belirtmeliyiz. Burada tanımlanan kilit sektörlerin üretim paylarının çok düşük olması ve sektörel üretimlerde ihracatı karşılamak için gerekli üretimin sektör üretiminden çok büyük çıkması ihracat talebinin ithalatla karşılanabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Dolayısıyla burada elde edilen sektörel ilişkilerin üretime dayalı olarak değil, tamamen talebe bağlı olarak ortaya çıktığını belirtmeliyiz.

4 Sonuç

Kırgızistanda İmalat sanayinin ülke ekonomisi içindeki göreceli payı oldukça düşük çıkmıştır. Sektörel ihracatın önemli bir kısmı ithalatla karşılanmaktadır. Tüm sektörlerde belirgin olarak ithalat payı yüksektir, hatta bazı sektörlerde sektörel ithalat sektörel üretimden daha yüksek çıkmaktadır. Bu durum Kırgızistan ekonomisinin genel olarak ithalata olan bağımlılığın bir göstergesi olarak görülebilir.

Dağılıma öncesi Kırgızistan'da enerji üretimi, su kaynaklarının kullanımı, gıda, hafif sanayi, makine ve teçhizat, demir çelik, madencilikte altın çıkarılması ve işlenmesi ile ilgili imalat sektörlerinin önemli olduğu bilinmektedir. Ancak dağılıma sonrası ekonomik ve sosyal sistemdeki köklü değişimler diğer dağılan ülkelerle olan ilişkiler, finansal yetersizlikler sonucu günümüzde bu sektörlerde üretim iyice düşmüştür. Bunun yerine talebi karşılamaya dönük ithalat hızla artmıştır. Kilit sektör olarak belirlenen sektörlerin üretim paylarının çok düşük olmakla birlikte bazı sektörlerin payları azalma eğilimlidir. Araştırmanın yapıldığı çok kısa bir dönem içerisinde dahi üretim yapısının çok değişken olduğu görülmektedir. Üretim önemli bir kısmı ithalatla karşılanmaktadır. Çoğu sektörde, ihracatı karşılamak için gerekli üretim sektörün kendi üretiminden daha çok çıkmıştır. İleri ve geri bağlantı etkilerine göre sektörler arası etkileşim zayıftır. Ekonomi genelinde kilit sektörler üretim yapısına göre değil, iç ve dış talebe göre oluşmaktadır. Tüm bunlar; söz konusu sektörlerin ekonomi üzerinde uzun dönemli olumlu etki yaratması yerine kısa dönemli etkiler yaratmasına yol açmakta, piyasa koşullarına bağlı olarak ekonominin dengesiz büyümesine neden olmaktadır. Sonuç olarak dönem içinde imalat sanayi alt sektörleri; ekonomik büyümeyi sırtlayamayan, lokomotif sektör olma özelliği taşımayan sektörler olarak ortaya çıkmaktadırlar. Sektörlerin ileri ve geri bağlantı etkileri ve yayılma dereceleri incelendiğinde, sektörlerin kendi üretimi için, başka sektörlerden hammadde ve yarımamül talebinin, yani kendisine girdi sağlayan sektörlerde talep yaratma ve diğer sektörler için arz yaratma özelliklerinin çok zayıf ve yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte imalat sanayinde sabit sermaye unsurlarının (amortisman, yenilenme) aşınma katsayıları oldukça yüksektir. 2005'te % 53,5 iken 2008'de bu katsayı %48,8'dir. Sabit sermaye unsurlarının yenilenme oranları ise 2005'te %16,4, 2008'de ise % 15,9 olmuştur (K.C. Milli İstatistik Komitesi). Buradan imalat sanayinin ciddi bir modernizasyona ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Kırgızistan'da sürekli ve kalıcı ekonomik kalkınma ve gelişmeyi sağlamak için üretim kapasitesini arttırıcı yatırımlara ihtiyaç vardır. Bunun için de sermaye gereklidir. Hızla sermaye yetersizliğini önleyecek şekilde ülkeye yabancı sermayeyi çekecek uygun politikalar belirlenmelidir. Ancak bu politikalar belirlenirken yabancı sermayenin hangi sektörlerde değerlendirileceği veya yatırımların hangi sektörlerle kanalize edilmesi gerektiği konusunda çok dikkatli davranılmalıdır. Bunun için öncelikle dışa bağımlılığı azaltıcı, ama ülkedeki üretim potansiyelini harekete geçirecek sektörlerle ağırlık verilmelidir. İlk başlangıçta Tarıma dayalı sanayiler özellikle tekstil ve gıda sektörleri Kırgızistan için avantajlı sektörler olabilir. Bu sektörlere yatırımı teşvik edecek yasal ve idari düzenlemelerin yapılması ve genel olarak ekonomik sistemdeki, piyasalardaki aksaklıkları giderecek düzenlemelerin hızla yaşama geçirilmesi gerekmektedir. Bunun yanısıra tüm ekonomi genelinde olduğu gibi imalat sanayinde de, kurumsal alt yapısının iyileştirilmesi, üretici ve tüketici arasında ilişkilerinin

düzenlenmesi ve yönetilmesi rekabetçi fiyatların oluşumunda önemli olacaktır. Modernizasyon ile ilgili AR-GE'ye dayalı sektörel araştırmalar, zamanla inovasyonların uygulanması için zemin hazırlayacak, böylelikle imalat sanayiinde oluşacak gelişmelerle kapasite artışları yeni istihdam olanaklarını ortaya çıkaracak ve bu da işsizlikle mücadelede ciddi avantajlar sağlayacaktır. Bununla birlikte imalat sanayisinin gelişmesi; iç piyasanın genişlemesine, yerli ve yurt dışı üreticilerle rekabet ortamının yaratılmasıyla, ekonominin genel olarak rekabet gücünün de artmasına neden olacaktır. İlk başlangıçta bölgesel ekonomik entegrasyonu artıracak şekilde gerçekleştirilecek bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkiler, imalat sanayinin de gelişmesiyle daha da güçlenecek, entegrasyonu bölgeden dünya geneline yayacaktır. Bu nedenle imalat sanayi mutlaka ekonomide hakettiği konuma getirilmelidir. Ancak bu yolla kalıcı ve sürekli ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilebileceği unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Aydoğuş O., 1999. **Girdi-Çıktı Modellerine Giriş**, Gazi Kitabevi Ankara.
- Bocutoğlu, E., 1985, **Girdi – Çıktı Analizine Giriş**, Karadeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ders Notları, Yayın No:23, Trabzon.
- Boettke, P., J., 2004, “Is the Transition to the Market too Imported to be left to the market?”, Erişim: <http://www.econ.nyu.edu> (12.03.2004)
- Bulmer, T., V., 1982, **Input Output Analysis in Developing Countries**, John Wiley Sons Ltd. Ş.ti, New-York.
- Chenery H.B, Clark P.E, 1965. **Endüstrilerarası İktisat**, (Çev. Cemil Çınar), ODTÜ, Ankara.
- Kepenek Y. 1977. **Türkiye İmalat Sanayiinin Üretim Yapısı (1963-1973)**, ODTÜ, Ankara.
- Kepenek Y., 1991. **Türk İmalat Sanayiinin Üretim Yapısı**, Friedrich Ebert Vakfı Araştırma Sonuçları, İstanbul.
- Korum U., 1963. **Input Output Analizi**, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Korum U., 1977. **Türk İmalat Sanayi ve İthal İkamesi : Bir Değerlendirme**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:408, Ankara.
- Koyçuyev T., **SSCB Ülkerinde Dengeli Ekonomik Büyüme Özelliklerinin Analizi ve Teorik Problemler**, Doktora Tezi, Moskova İktisat Enstitüsü, Moskova-1983.
- Öney E. , 1983. **İktisadi Planlama**, 3. Baskı, A.Ü.S.B.F. Yayın No:526, Ankara.
- Todaro M.P., 1987. **Kalkınma Planlaması (Modeller ve Yöntemler)**, (Çev. Orhan Sezgin), İstanbul.
- K.C. Milli İstatistik Komitesi. **2005-08 Yılları Girdi-Çıktı Sonuç Tabloları, Bişkek-Kırgızistan**
- **Экономика Кыргызской Республики: Учеб. Пособие.** – Б.: КТУМ, 2003. – 487 с.
- Национальный статистический комитет КР. **Промышленность Кыргызской Республики 2004-2008.** Годовая публикация, Бишкек 2009.

Tablo 1: 2005 ve 2008 Yılları Kırgızistan Ekonomisinin Üretim Yapısı (milyar som)

Sıra no	Ekonomik Sektörler	Üretim	% pay	İhracat	% pay	İthalat	% pay	Sektörel üretimdeki % pay
06	Gıda ve tütün ürünleri	12642.300	6,21	1.107.229	2,93	6.017.300	10,21	8,75
07	Tekstil ve konfeksiyon sanayi; deri ve deri ürünleri	3.508.700	1,72	1.199.889	3,18	4.826.300	8,18	34,19
08	Kereste ve ahşap doğrama üretimi	107.100	0,05	372.905	0,98	804.900	1,36	348,18
09	Kağıt ve karton üretimi; yayın ve basım	734.400	0,36	67.005	0,17	1.155.600	1,96	9,12
10	Kok kömürü üretimi; petrol damıtma (rafine); kimya sanayi; lastik ve pls. ür.	2.695.000	1,32	4.477.616	11,86	17.824.400	30,24	166,14
11	Diğer metal olmayan mineral üretimi	4.159.500	2,04	345.737	0,91	605.200	1,02	8,31
12	Maden (metal) sanayi	19.758.800	9,71	13.421.491	35,57	1.942.500	3,29	67,92
13	Hazır (işlenmiş) maden mamulleri	515.000	0,25	141.046	0,37	1.304.400	2,21	27,38
14	Makine ve teçhizat	2.429.900	1,19	1.485.185	3,93	8.215.400	13,94	61,12
15	Diğer sanayi sektörleri ve ikincil işlemler	280.300	0,13	442.977	1,17	631.200	1,07	158,03
	Toplam	46.831.000	23,01	23.061.084	61,11	43.327.200	73,51	
Sıra no	Ekonomik Sektörler	Üretim	% pay	İhracat	% pay	İthalat	% pay	Sektörel üretimdeki % pay
06	Gıda ve tütün ürünleri	23.395.900	5,95	3.590.079	3,62	13.527.400	7,57	23,77
07	Tekstil ve konfeksiyon sanayi; deri ve deri ürünleri	6.952.300	1,76	4.348.028	4,39	10.636.800	5,95	171,29
08	Kereste ve ahşap doğrama üretimi	213.200	0,05	32.523	0,03	2.273.500	1,27	175,95
09	Kağıt ve karton üretimi; yayın ve basım	1.266.000	0,32	277.026	0,27	1.768.000	0,98	184,79
10	Kok kömürü üretimi; petrol damıtma (rafine); kimya sanayi; lastik ve pls. ür.	5.825.400	1,48	3.059.011	3,08	43.713.400	24,47	727,65
11	Diğer metal olmayan mineral üretimi	8.956.600	2,27	3.731.805	3,76	2.731.300	1,52	55,80
12	Maden (metal) sanayi	36.738.400	9,34	23.328.974	23,56	4.294.800	2,40	111,46
13	Hazır (işlenmiş) maden mamulleri	849.300	0,21	302.147	0,30	3.168.900	1,77	218,25
14	Makine ve teçhizat	3.101.800	0,78	2.286.742	2,30	35.910.200	20,10	438,83
15	Diğer sanayi sektörleri ve ikincil işlemler	1.129.800	0,28	735.239	0,74	1.201.700	0,67	77,58
	Toplam	88.428.700	22,50	41.691.579	42,10	119.226.000	66,74	

Kaynak; KC, Milli İstatistik Komitesi, Girdi-Çıktı Sonuç Tabloları, 2005-2008.

Tablo 2: 2005 ve 2008 Yılları Kırgızistan Ekonomisi Doğrudan ve Dolaylı İleri ve Geri Bağlantı Etkileri ve Kilit Sektörleri

2005 Yılı Bağlantı Etkileri, Endeksleri, Yayılma Dereceleri ve Kilit Sektörleri								
Sıra no	Ekonomik Sektörler	Doğrudan ve Dolaylı Bağlantı Etkileri		Bağlantı Endeskleri		Yayılma Dereceleri		Hirschman n Kategorileri
		İleri	Geri	İleri	Geri	İleri	Geri	
06	Gıda ve tütün ürünleri üretimi	2.6847	2.7960	1,1728	1,2215	0.9347	2.8785	1
07	Tekstil ve konfeksiyon sanayi; deri ve deri ürünleri üretimi	2.0044	2.8212	0,8756	1,2324	4.7711	2.8436	2
08	Kereste ve ahşap doğrama üretimi	1.9958	2.5998	0,8718	1,1357	4.1104	3.1489	2
09	Kağıt ve karton üretimi; yayın ve basım	2.3446	2.5141	1,0242	1,0983	0.6686	3.4100	1
10	Kok kömürü üretimi; petrol damıtma (rafine); kimya sanayi; lastik ve pls. Ür.	8.6310	2.7863	3,7705	1,2172	1.3671	3.2699	1
11	Diğer metal olmayan mineral üretimi	2.3514	2.6020	1,0272	1,1367	2.7594	2.5839	1
12	Maden (metal) sanayi	3.2354	2.7047	1,4134	1,1815	1.0157	3.3436	1
13	Hazır (işlenmiş) maden mamulleri üretimi	1.9143	2.8442	0,8363	1,2425	5.1149	2.5854	2
14	Makine ve teçhizat üretimi	2.3709	2.6294	1,0357	1,1487	2.9562	2.7457	1
15	Diğer sanayi sektörleri ve ikincil işlemler	1.0007	0.3485	0,4371	0,1522	1.0144	26.1801	4
2008 Yılı Bağlantı Etkileri, Endeksleri, Yayılma Dereceleri ve Kilit Sektörleri								
Sıra no	Ekonomik Sektörler	Doğrudan ve Dolaylı Bağ. Et.		Bağlantı Endeskleri		Yayılma Dereceleri		Hirschman n Kategorileri
		İleri	Geri	İleri	Geri	İleri	Geri	
06	Gıda ve tütün ürünleri üretimi	1.8662	2.9765	0,7531	1,2012	3.6529	2.8532	2
07	Tekstil ve konfeksiyon sanayi; deri ve deri ürünleri üretimi	3.0772	2.5915	1,2419	1,0458	2.2171	3.2475	1
08	Kereste ve ahşap doğrama üretimi	3.1631	2.6511	1,2765	1,0695	3.0808	3.6639	1
09	Kağıt ve karton üretimi; yayın ve basım	2.0875	2.5886	0,8424	1,0447	3.8063	3.1725	2
10	Kok kömürü üretimi; petrol damıtma (rafine); kimya	10.995	2.9399	4,4376	1,1864	0.9018	3.3409	1

	sanayi; lastik ve pls. Ür.							
11	Diğer metal olmayan mineral üretimi	1.5395	2.5536	0,621	1,0306	3.9206	2.5829	2
12	Maden (metal) sanayi	3.7711	2.8398	1,5219	1,1461	2.5129	3.3910	1
13	Hazır (işlenmiş) maden mamulleri üretimi	1.8139	2.9029	0,7320	1,1715	3.7334	2.5386	2
14	Makine ve teçhizat üretimi	5.2635	2.3619	2,1242	0,9532	1.4377	3.2796	3
15	Diğer sanayi sektörleri ve ikincil işlemler	1.1143	2.7416	0,4497	1,1064	5.2227	2.3214	3

Kaynak; KC, Milli İstatistik Komitesi, Girdi-Çıktı Sonuç Tabloları, 2005-2008.